

SAĞLIK SİSTEMİ İÇİNDE SAVUNMASIZ/ÖRSELENEBİLİR GRUPLARA YAKLAŞIM

Şükri KELEŞ
Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik AD.

Özet

Savunmasız/Örselenebilir grup üyelerinin sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasını güvence altına almak, temel hakların yaşama aktarılmasıyla olanaklıdır. Temel hakların sağlık alanındaki uzantıları olarak kabul edilen sağlık ve hasta hakları, ülkedeki sağlık politikalarının düzenlenmesiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda sağlık sistemi içinde örselenebilir olan bireylerin sağlık hizmetlerine erişimleri konusunda yaşanan sorunlara etik açıdan kayıtsız kalmak mümkün değildir.

Bu yazıda sağlık sistemi içinde çoklu risk faktörlerine maruz kalmaları açısından savunmasız/örselenebilir bir grup olarak kabul edilen eşcinsel, biseksüel ve trans (LGBT+) bireylere özgü olarak alınması gereken acil önemlerin bir bölümünün yaşamsal önemde olduğunun vurgulanması amaçlanmaktadır. Sağlık alanına ilişkin yasal, politik ya da kurumsal düzenlemelerde “adalet” ve “eşitlik” ilkelerinin işlevselliği değersel içerikli bir sorundur.

Anahtar kelimeler: Savunmasız/Örselenebilir gruplar, Biyoetik, Cinsiyet kimliği, Cinsel yönelim

Approach to Vulnerable Populations in the Healthcare System

Abstract

To assure the meeting of the health needs of the vulnerable population members is possible by transferring fundamental rights to life. Health and patient rights which are accepted as the extension of fundamental rights to the field of health, are closely related to the regulation of the health policies in the country. In this context, from an ethical perspective, it is not possible to be indifferent to the problems faced by vulnerable individuals in accessing health services within the health system.

In this paper, the aim is to emphasize that a part of the emergency measures to be taken uniquely for lesbian, gay, bisexual and trans (LGBT+) individuals who are regarded as a vulnerable populations in terms of being exposed to multiple risk factors

within the health sector, are of vital importance. The function of “justice” and “equality” principles in the legal, political or institutional regulations for the field of health is a value context problem.

Key words: Vulnerable populations, Bioethics, Sexual Orientation, Sexual Identity

“Savunmasız/Örselenebilir gruplar [*ing*: vulnerable populations]” teriminin anlam içeriği “risk altındaki gruplar [*ing*: groups at risk]” ile ifade edilebilir. Örselenebilir gruplar nitelikli sağlık hizmetlerine erişimde sorunlarla karşılaşabilir, bazı özellikleri nedeniyle sağlık eşitsizliklerine maruz kalabilirler. Yoksulluk ve bu olguyla ilişkili olumsuz çevre koşulları, yetersiz beslenme gibi ekonomik etkenler; eğitime devam edememe; sigorta gibi sosyal destek sistemlerinden yararlanamama başta olmak üzere çoklu risk faktörlerine maruz kalma, bir grubu örselenebilir kılan nitelikler arasındadır.

Örselenebilir olma halı “insanın kurucu özelliklerinden biri (1)”, diğer bir değişle insan doğasının bir niteliği olarak kabul edilirse, bir kişinin örselenebilirliği o kişinin cinsiyet kimliğine, cinsel yönelimine, ırkına ya da yaşına göre farklılık gösterebilir. Örselenebilir olanlar yaşam boyu ya da yaşamlarının bir döneminde alkol ve madde bağımlılığı, HIV+ ve benzeri nedenlerle dezavantajlı bir konuma düşebilir; yoksulluk ve evsizlik gibi koşullar onları güçsüz kılabilir; korku ve önyargı nedeniyle de toplumdan yalıtılmış bir yaşam sürdürebilirler.

Cinsel yönelimi heteroseksüel olanlarla kıyaslandığında-LGBT+'lerin örselenebilir olduğu pek çok çalışmada raporlanmaktadır. Bu konu hakkında yapılan araştırmalardan bir bölümü, LGBT+'lerin sağlık sistemi içinde karşı karşıya kaldıkları önyargı, sosyal baskı ve bunun sonucu olarak yaşadıkları ruhsal sıkıntılar (2,3) üzerine odaklanmaktadır. LGBT+'lere özgü sağlık gereksinimlerinin olduğu son dönemlerde sıklıkla vurgulanmaktadır (4,6). Bu bağlamda LGBT+'lerin toplumun diğer kesimiyle kıyaslandığında sigara kullanımı (7,8), kilo kontrolü

(9), depresyon, anksiyete ve intihar girişimi (10,11) ve yaşam boyu travmatik deneyimler yaşama (12) gibi sağlık göstergelerini etkileyen olumsuz etkenlere daha fazla maruz kaldıkları ifade edilmektedir.

Türkiye’de yaşayan LGBT+’lerin çoğunluğunun sağlık alanıyla ilişkili deneyimleri Batılı ülkelerde yapılan araştırmalarda ortaya konan sonuçlardan çok farklı değildir. Türkiye’de yapılan çalışmaların sınırlı olması ülke genelindeki durum hakkında fikir yürütmeyi zorlaştırmaktadır. Türk Tabipleri Birliği’nin (TTB) ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin medyaya yansıyan ya da yasal süreçlere konu olmuş olaylar ile kendilerine yapılan başvurulardan derleyerek ortaya koyduğu çok sayıda rapor LGBT+’lerin toplumsal alanda uğradıkları ayrımcılığın onların sağlık hizmetlerine erişimlerini olumsuz yönde etkilediğini düşündürmektedir (13,14).

Türkiye’de tıp ve biyoetik alanlarında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim konuları hakkında suskun kalındığı söylenebilir. Ülkemizde yapılan kısıtlı çalışmalardan birinde 21 eşcinselin oluşturduğu çalışma grubuyla derinlemesine görüşmeler yapılmış, eşcinsellerin sağlık sisteminde olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldığı ortaya konulmuştur. Söz konusu çalışmada hekimlerin cinsel yönelim konusundaki düşünce, tutum ve yargılarının değişken olduğu belirtilmekte, cinsel azınlıkların gereksinim duymalarına rağmen hekime başvurmaktan çekindikleri ifade edilmektedir (15).

Transeksüellerde psikiyatrik hastalıkların olup olmadığını araştırdığı çalışmaların birinde, araştırmaya katılan transeksüellerin yaşam kalitesi, aile ve sosyal düzeyleri incelenmiş ve elde edilen veriler transeksüel olmayan kontrol grubuyla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir (16). Söz konusu araştırmaya katılan transeksüellerde %84 oranında depresyon ve anksiyete bozukluğu başta olmak üzere psikiyatrik tanılarının görüldüğü saptanmıştır. Çalışma grubu, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında transeksüellerin sosyal destekleri istatistiksel olarak daha düşük bulunmuştur. Cinsiyet kimliği nedeniyle toplumda var olan önyargıların transeksüellerin yaşam kalitesini düşürdüğü, araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeridir. Travmatik etkilere maruz kalan transeksüellerin ruh sağlığı açısından olumsuz etkilendikleri de söz konusu araştırmanın bulguları arasında yer almıştır (16).

Güngör’ün trans erkek bireylerin eğitim, sağlık, aile, hukuk gibi toplumsal yapılarla yaşadıkları

sorunları derinlemesine görüşme yöntemiyle aktardığı “Öteki Erkekler” adlı kitabı, konu ile ilgili literatürde dikkati çekmektedir (17). Trans erkeklerle rehber niteliği taşıyan kitabın sağlık ile ilgili bölümünde, trans erkeklerin sağlık sistemi içinde yaşadığı sorunlar incelenmiştir. Yasal olmayan yollardan cerrahi müdahale arayışına girmenin, bilinçsiz bir biçimde hormon kullanmanın trans erkeklerin sağlığını olumsuz etkileyebileceğine değinen yazar, trans geçiş sürecinde temel ve doğru bilgiyi yaygınlaştırmanın önemine dikkat çekmektedir (17).

Son dönemlerde gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçları Türkiye’deki LGBT+’lerin çeşitli ortamlarda karşılaştıkları sorunlar hakkında genel bir fikir vermektedir. Araştırmanın internet tabanlı olarak gerçekleştirildiği anket bölümünde 2875 katılımcı yer almıştır. Çalışmanın sağlık ile ilgili bölümünde ankete katılanların %7,6’sı (219 kişi), ayrımcılığa uğrayacağı korkusu ile tedavi olmamakta ya da tedavisini geciktirmektedir; %7,2’si (208 kişi), sağlık personeli tarafından eşcinsel ve/veya trans kimliğinin tedavi edilmeye çalışıldığını ifade etmiştir; %50,3’ü (1447 kişi), cinsel sağlık hizmetlerine nereden ve nasıl ulaşabileceğini bilmemektedir; %43,2’si (1218 kişi), hayatında en az bir kez intiharı düşünmüştür; %23,9’u (686 kişi), ruh sağlığı hizmetlerine ihtiyaç duymasına rağmen bu hizmetlerin pahalı olması nedeniyle hizmete erişememiştir; %14,1’i (400 kişi), herhangi bir sağlık sigortası kapsamında olmadığını paylaşmıştır (18).

Sağlık çalışanlarının örselenebilir grup üyelerinin değersel dünyalarını tanıyabildikleri ölçüde onlara nitelikli bir sağlık hizmeti sunabilecekleri açıktır. Tıpta kötü uygulamanın [*ing. malpractice*] ihmal, dikkatsizlik, bilgisizlik gibi pek çok boyutu vardır (19). Dünya Hekimler Birliği, tıp alanında kötü uygulamayı “hekimin tedavi sırasında standart uygulamayı yapmaması, beceri eksikliği veya hastaya tedavi vermemesi sonucu oluşan zarar” olarak tanımlamaktadır (20). Sağlık çalışanlarının örselenebilir grup üyelerine karşı kötü muamelede bulunmasına etik açıdan taraf olmak mümkün değildir.

Sağlık çalışanlarının LGBT+’lere karşı olumsuz tutum ve davranışlarının meslek etiğinin temel ilkelerine aykırı olduğunu ifade eden çalışmalardan birinde araştırmacılar, tıp fakültelerinde okuyan ya da mezun olan sağlık çalışanlarının LGBT+ sağlık gereksinimleri konusunda daha hassas olmaları ge-

rektiğini ifade etmektedirler (21). Aynı çalışmada LGBT+’lerin sağlık ihtiyaçlarına eğitim müfredatlarında yer verildiğinde eğitim-öğretim kalitesinde bir artış olduğu da bildirilmektedir.

Tıp kurumu üyelerinin cinsel azınlık grubunu oluşturan LGBT+’lere farklı boyutlardan bakma eğilimlerinin eğitim aldıkları kurum, içinde yaşadıkları toplum ve yıllar içinde biçimlenen dünya görüşleri ile ortak bağlarının olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu ortak bağlar, sağlık çalışanlarının kendi değerler evrenlerini belirlemede ve LGBT+ danışan ya da hastalara profesyonel yaklaşımlarının temel bir boyutunu oluşturmaktadır.

Son olarak, UNESCO Uluslararası Biyoetik (IBC) Komitesi tarafından “İnsanın Savunmasızlığı ve Kişisel Bütünlüğüne Saygı İlkesi” adı altında yayınlanan rapor, konu ile ilgili hazırlanan temel bir rehber niteliğindedir (22). Raporun 8. Maddesi insanın savunmasızlığına ve kişisel bütünlüğüne saygı ilkelerini temel bir değer olarak kutsal saymaktadır. Öte yandan, ülkemizde savunmasız/örselenebilir grup üyelerinin sağlık sistemi içinde karşılaştıkları sorunlara yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Hacettepe Üniversitesi Biyoetik Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜBAM), “Savunmasız/Örselenebilir Gruplarda Sağlık Hizmetlerinin Sunumu ve Sağlık Araştırmaları Çalıştayı” düzenlemiştir (23). Bu çalıştay, savunmasız/örselenebilir grup üyelerine nitelikli bir sağlık hizmeti sunmanın önünde yer alan engelleri ortadan kaldırma konusunda ilgili paydaşları bir araya getirmiş ve tartışma olanağı yaratmıştır. Bu doğrultuda savunmasız/örselenebilir grupların sağlık gereksinimlerini nitelikli bir biçimde karşılamalarına yönelik olarak Sağlık Bakanlığı, üniversiteler, meslek örgütleri ve konu ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının eşgüdümlü çalışmalar yapmaları desteklenmelidir.

Kaynaklar

- Öztürk Ş. “Kırılganlık, Güvencesizlik, Yaralanabilirlik” Cogito. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017. 1. Öztürk Ş. “Kırılganlık, Güvencesizlik, Yaralanabilirlik” Cogito. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Veltman A. “Mental health care for people who identify as lesbian, gay, bisexual, transgender, and (or) queer”. Canadian Journal of Psychiatry 2014;59:1-8.
- Flanders CE, Tarasoff LA, Legge MM, Robinson M, Gos G. “Positive Identity Experiences of Young Bisexual and Other Nonmonosexual People: A Qualitative Inquiry”. Journal of Homosexuality 2016; 31. pp. 1-19
- Daniel H ve Butkus R. “Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Health Disparities: Executive Summary of a Policy Position Paper From the American College of Physicians. Health and Public Policy Committee of American College Of Physicians”. Annals Of Internal Medicine [Ann Intern Med] 2015; 163 (2):135-137.
- Flentje A, Leon A, Carrico A ve ark. “Mental and Physical Health among Homeless Sexual and Gender Minorities in a Major Urban US City”. Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine 2016; 93:6
- Mitchell RJ ve Ozminkowski RJ. “Comparison of Health Risks and Changes in Risks over Time Among a Sample of Lesbian, Gay, Bisexual, and Heterosexual Employees at a Large Firm”. Population Health Management 2017;20:2
- Conron KJ, Mimiaga MJ, Landers SJ. “A population- based study of sexual orientation identity and gender differences in adult health”. Am J Public Health 2010;100 (10):1953-1960.
- Lee JG, Blossnich JR, Melvin CL. “Up in smoke: vanishing evidence of tobacco disparities in the Institute of Medicine’s report on sexual and gender minority health”. Am J Public Health 2012;102(11):2041-2043.
- Hadland SE, Austin SB, Goodenow CS ve ark. “Weight misperception and unhealthy weight control behaviors among sexual minorities in the general adolescent population”. J Adolesc Health 2014;54(3):296-303.
- King M, Semlyen J, Tai SS ve ark. “A systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self harm in lesbian, gay and bisexual people”. BMC Psychiatry 2008;8:70.
- Centers for Disease Control and Prevention, (CDC, 2011) Centers for Disease Sexual Identity, Sex of Sexual Contacts Erişim Adresi: [http://www.cdc.gov]. Erişim Tarihi: 25/01/2018.
- Roberts AL, Austin SB, Corliss HL ve ark. “Pervasive trauma exposure among US sexual orientation minority adults and risk of posttraumatic stress disorder”. Am J Public Health 2010;100(12): 2433-2441.
- Türkiye Psikiyatri Derneği (TPD) ve Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD) Basın Açıklaması 2010. “Eşcinsellik Hastalık Değildir.” Erişim Adresi: [http://www.cetad.org.tr]. Erişim Tarihi: 25/01/2018.
- Türk Tabipleri Birliği (TTB). “Hekimler İçin LGBT Sağlığı”, TTB Yayınları 2016.
- Çabuk D. “Tıp Öğrencileri ve Hekimlerin EĞcinsellik Hakkındaki Tutumları ve Gey ve Lezbiyenlerin Sağlık Hizmeti Deneyimleri”. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı. Tıpta Uzmanlık Doktora Tezi 2010:77-80.
- Kaptan S. “Transeksüalite, Psikiyatrik Komorbidite ve Sosyal Destek”. Bezm-i Alim Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı. Tıpta Uzmanlık Tezi 2010:4- 10.
- Güngör A. “Öteki Erkekler”. Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013:7-13.
- Göçmen İ ve Yılmaz V. “Exploring Perceived Discrimination Among LGBT Individuals in Turkey in Education, Employment, and Health Care: Results of an Online Survey”. Journal of Homosexuality 2017; (64): 8: 1052-1068.
- Oğuz NY, Tepe H, Örnek Büken N. “Biyoetik Terimleri Sözlüğü”, 2005, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu.
- Dünya Hekimler Birliği. “Tıpta Yanlış Uygulama (Malpractice) Duyurusu”, Füsün Sayek TTB Raporları/Kitapları, Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler. Ed.: Nükhet Örnek Büken, Aysun Balseven Odabaşı, Dilek Aslan, Fehminaz Temel, Orhan Odabaşı, 2. Baskı, Türk Tabipleri Birliği Yayınları. İstanbul. 1992:48-49.
- Schuklenk U ve Smalling R. “Queer patients and the health care professional regulatory arrangements matter”. Journal of Medicine Humanite, 2013: 34:93-99.
- Unesco Uluslararası Biyoetik (IBC) Komitesi Raporu. “İnsan savunmasızlığı & kişisel bütünlüğüne saygı ilkesi” (İng: The Principle of respect for Human Vulnerability and Personal Integrity - Report of the International Bioethics Committee of UNESCO) Unesco Türkiye Milli Komisyonu. Erişim Adresi: http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/belgeler/belgeler_2017/insanin_savunmasizligi.pdf Erişim Tarihi: 03 Şubat 2018.
- Hacettepe Üniversitesi Biyoetik Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜBAM). “Savunmasız/Örselenebilir Gruplarda Sağlık Hizmetlerinin Sunumu ve Sağlık Araştırmaları Çalıştayı” (2015). Erişim adresi: http://www.hubam.hacettepe.edu.tr/arsiv/savunmasiz_calistay_24_03_2015.php Erişim Tarihi: 03 Şubat 2018. ●